

OFFICIAL PRESS RELEASE**20 Sepitema 2021****Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga**

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' i he 'enau fakataha 'i he 'aho 8 'o Sepitema 2021, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika 'a e fonua' mei he ngaahi uestia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikee' 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u 'i he peseti 'e 10 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit).
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake i he peseti 'e 5.
- i. Muimui'ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', pea liliu e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikee' ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e tokoni ki he Pule'anga' lolotonga 'a e taimi COVID-19 'aki 'a hono tuku atu 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'ofi 'a e ngaahi uestia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē' mo e ngaahi kautaha fakapa'anga 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

'I he lipooti 'a e Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, na'e fetō'aki pe 'a e fakalalakala e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i Sune 2021. 'I he vakai ki he sekitoa ngoue', vaotātaa' mo e toutai', na'e kake hake 'a e ngoue na'e uta ki tu'apule'anga' tautefito ki he manioke'. 'ufi' mo e talo. Kae holo 'a e toutai ne uta atu ki muli' makatu'unga pe mei he holo 'a e tuna'. 'I he taimi tatau pē, na'e fetō'aki mo e ola e ngaahi ngāue i he tafa'aki 'o e fakatupu koloa' 'o hā mai i he holo 'a e ngaahi nō ne tuku atu ki he sekitoa ngaohi koloa mo e ngaahi fiema'u faka'api', kae kake hake 'a e ngaahi nō ne tuku atu ki he sekitoa langa'. Mei he sekitoa ngaahi ngāue 'i he māhina Sune', na'e holo 'a e lēsisita 'o e ngaahi koniteina mei muli' mo e ngaahi me'alele'. Ka neongo ia na'e kake hake 'a e totongi pa'anga ki he koloa hū mai mei muli' 'a ia 'oku ngali tokoni eni ki he sekitoa fefakatau'aki'.

Na'e hiki peseti 'e 0.9 'a e hikihiki 'o e totongi koloa' 'i he māhina Sune 2021, 'o makatu'unga pe mei he hiki 'a e totongi koloa me'akai hū mai mei muli mo e fakalotofonua' fakatou'osi. Na'e tupu peseti 'e 6.9 'a e hikihiki fakata'u 'o e totongi koloa', ko e toki ma'olunga ange ia 'i he tu'unga fe'unga ko e peseti 'e 5 talu mei Novema 'o e 2018. Ko e hikihiki 'a e totongi koloa fakalotofonua' ne kau ki ai 'a e koloa me'akai', tapaka, pea mo e vala'. Ko e ma'olunga ange 'a e totongi koloa hū mai mei muli' ne fakatefito ia 'i he hiki hake 'a e totongi lolo', mo e koloa me'akai'.

'I he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga 2020/21, na'e fe'unga 'a e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) mo e \$715.2 miliona, 'o fe'unga ia mo e māhina 'e 12.5 'o e ngaahi koloa mo e ngāue hū mai'. Ko e hiki \$25.7 miliona 'i he māhina Sune, na'e makatu'unga mei hono a'utaki mai mei hotau ngaahi hoa ngaue fakalalakala' 'a e ngaahi pa'anga tokoni fakapatiseti mo e tokoni ki he ngaahi poloseki lalahi 'a e pule'anga' kimu'a pea tapuni 'a e ta'u fakapa'anga'. 'I he ta'u', na'e toe kake lahi pē 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' 'aki 'a e \$171.4 miliona makatu'unga mei he lahi ange 'a e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he patiseti, mo e ngaahi polōseki 'a e Pule'anga', nō mei muli 'a e Pule'anga', pea mo e ngaahi talafi pa'anga taautaha mai mei hotau kainga 'i muli'.

'Oku kei malu pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikee', 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito' (capital), pehē ki he hulu 'enau pa'anga ngāue' (liquidity). Na'e kake 'a e ngaahi fakahū pa'anga' he māhina 'aki 'a e \$69.1 miliona (peseti e 9.5) kae holo 'a e ngaahi nō ne tuku atu' 'aki 'a e \$4.2 miliona (peseti e 0.9). 'I he'ene pehee, na'e holo 'a e lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga', 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi nō ne tuku atu' (loans/deposit ratio) ki he peseti 'e 58.9 mei he peseti 'e 64.9 i he māhina kuo'osi'. 'Oku kei ma'ulalo pē eni 'i he tu'unga ma'ulalo taha 'oku tu'utu'uni'i' 'a ia ko e peseti 'e 80. Ko e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) na'e hiki i he māhina mo e ta'u ki Sune 2021 'aki 'a e poini peseti 'e 16.1, mo e poini peseti 'e 22.5 ki he peseti 'e 5.9.

'I he vakai fakamuimui 'a e Pangikē Pule' ki he tupu faka'ekonōmika fakalotofonua', 'oku fakafuofua 'e lelei ange 'a e ola 'o e ta'u fakapa'anga 2021/22 'o fakatefito 'i he fakaakeake 'a e tu'unga faka'ekonōmika fakamamani lahi' pea mo hono tuku atu 'o e huhu malu'i'. Neongo 'oku fakafuofua 'e ma'olunga 'a e hikihiki 'o e totongi koloa fakalūkufua' i he ta'u', 'oku toe fakafuofua 'e holo pe 'a e hikihiki 'o e totongi koloa fakalūkufua' 'o ma'ulalo 'i he peseti 'e 5 'i he mahina 'e 6 ka hoko'. Kaekehe, koe tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' 'oku 'amanaki 'e kei fakafiemālie pē 'o lahi ange 'i he māhina 'e 3 'o e koloa mo e ngāue hū mai'. Ko e ngaahi pangikē 'oku kei malu pē mo 'enau ngaahi ngāue', 'o tokoni ki ai 'a e hulu 'o 'enau pa'anga ngāue' mo e lahi 'enau sino'i pa'anga tefito'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui' ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu' ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika fakalūkufua'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to